HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

1 אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי: ויקרא כז לד
2 אם לַלְּצִים הוּא יָלִיץ וְלַעֲנָוִים יִתֶּן חֵן: משלי ג לד

מוסף רש"י

בנם היו עומדין. שהיתה מקיקתן משני עבריהן הלכך שאר אותיות יש להן מקום דבק, אלא מ"ם וסמ"ך היתה בתוך (מגילה ג). **מנצפך.** כפל אותיות, **צופים** אמרום. נכיאי הדורות (מגילה ג). **אם ללצים.** הוא בא להתחבר, **הוא יליץ.** לא יתענוהו ולא יעזרוהו, אם לענוים הוא בא להתחבר יתן לו חן מי שבידו ליתן (יומא לח:) אז: הוא יליץ, הקב"ה יליץ אותו, כלומר פותח לו לחיות לץ (מנחות כט:). **בא ליטמא.** כיון שבא אדם ליטמא ולהיות רשע, **פותחין לו.** פתח הטומאה ליכנס בו, מספיקין בידו ואין מונעין ממנו מן השמים לעכבו (יומא שם).

מוסף תוספות

א. [ד]באותיות הכפופות ובמ"ם. ריטב"ש. ב. [ב]אותיות הפשוטות והמ"ם. ריטב"ש. ג. בדרך מה נפשך, דבין דלהוו פתוחות או סתומות תיקשי הא דתניא אלה המצוות וכו'. ריטב"ש. ד. כלומר מן צפך, כלומר אלו אותיות שקבלן ישראל מן צופיך. רמב"ן. ומשום לשון נופל על הלשון נקרא מנצפ"ך בלשון 'צופיך'. תוס' מגילה נ: ד"ה ועוד. ה. דמעיקרא שבקו ליה פתחא. תוס' הרא"ש.

רב נסים גאון

פרק שנים עשר הבונה

אמרו ליה לר' יהושע בן לוי אתו דרדקי לבי מדרשא ואמרו מילי דאפי' בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו. בתחילת בראשית דר' אושעיא אמרו מעשה היה ביום סגריר ולא נכנסו חכמים לבית הוועד והיו שם תינוקות, אמרו באו ונעשה כצופים כו'. ויש אומרים ר"א ור' יהושע ור"ע היו, קראו עליהן גם במעלליו יתנכר נער. ומשכחת לה בגמ' דבני מערבא בפ' מגילה נקראת [הל' ס].

סליק פרק הבונה

גרועי קא מגרע ליה דאמר רבי חייא בר אבא מנצפך צופים אמרום. וא"ת דהכא משמע[א] דבפתוחה קאמר דלופיס אמרום וכפ"ק דמגילה (דף ג:) פריך עלה דר' חייא בר אבא מאלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר שבלוחות בנם היו עומדים לא הוה ידעינן אם לא שבנם היה עומד אבל פתוחה אין בה נס ע"כ מנצפך דרבי ירמיה דאמר לופיס אמרום בפתוחים קאמר. יש שמקשין סוגיא זו על סוגיא דאמר במגילה[ב] דרמינן הא דר' ירמיה אהא דרב חסדא אלמא תרוייהו בפתומין ואין זו קושיא שכן דרך הס"ם המקשן מהפך הסברא כאן כדי שיקשה ובמקום אחר מהפכו לפי הקושיא ואי הוה בעי התם לתרוצי כי איתמר דרב חסדא בפתומין ודר' ירמיה בפתוחין הוה מתרץ ליה אלא תירוצא מעליא שני ליה התם וה"נ: **מיהוה הוה.** תרוייהו ולא[ג] ידעי הי באמצע תיבה כו': **ונקרא מנחון.** האותיות הפוכות והתיבה הפוכה ולא אשמועינן אלא שהיה החקק נוקב את כל הלוח ולפיכך היו מ"ם וסמ"ך בנס: **נבוב בהר סרו.** לא היו בלוחות אלא תיבה בעלמא נקט: **אלף ביתא.** למוד תורה: **מ"ט פשיט כרעיה דגימ"ל לגבי דלי"ת.** ולא לגבי בי"ת: **מ"ט פשיט כרעיה דדלי"ת לגבי גימ"ל.** ולא לגבי ה"א שמושכה קצת לגד גימ"ל: **דלימליה ליה.** עני נפשיה ולא יטריחנו לבעל הבית לרוץ אחריו: **ס"ו.** כמו אני והו (סוכה דף מה.) שמות הס: **ומטיב לך.** היינו טו"ת: **ירושה.** היינו יו"ד: **כסר.** היינו כ"ף: **לעולם הבא.** היינו למ"ד: **מאמר פסוק ומאמר פסוק.** יש דבריס שנתן רשות לדורשן ויש שאתה מצווה לסותמן כגון מעשה מרכבה: **נאמן כפוף.** אדם כשר צריך להיות כפוף ועניו וסופו להיות פשוט וזקוף לעולם הבא: **פימנים.** של סדר שמועות דתנא או אמורא בגירסא דלא תשכח אחת מהן כגון אלו שבש"ס: **פה פתוח.** בשעת המכנסים פזר[ד]: **פה סתום.** בשעת המפזרים כנס[ה] אם יש גדול ממך: **במנוד ראש.** ברתת וענוה יתירה: **מ"ט מהדר אפיה דקו"ף מרי"ש.** ליישנא דמעליא הוא שאחוריו של רי"ש לגבי הקו"ף. שאין הקב"ה רוצה להסתכל בפני רשע: **תגא דקו"ף.** כמין זי"ן שעושין בסופו של גג קו"ף: **כרעיה דקו"ף עליה.** שאינה נדבקת עם גגה: **ליעול בהך.** יקיף תחת רגלי הקו"ף ויכנס בפתח של ימין: **מסייעין אותו.** ומכינין לו פתח: **הוא יליץ.** מעצמו יליץ לא יסייעוהו ולא ימנעוהו: **ואם לענוים.** ולמדה טובה הוא נמשך: **יתן חן.** יסייעוהו מן השמים: **מקרבן מיליה.** אותיותיו קרובות שלשתן קרובות כסדרן של אלפא ביתא:

עלויי קא מעלי ליה דאמר רב חסדא[ו] מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנם היו עומדין אלא סתום ועשאו פתוח גרועי קא מגרע ליה דאמר ר' ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא[ז] מנצפך צופים אמרום ותיסברא והכתיב[1] אלה המצות[ח] שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא מיהוה הואי מידע לא הוה ידעין הי באמצע תיבה הי בסוף תיבה ואתו צופים תקנינהו[ט] ואכתי אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא שכחום וחזרו ויסדום גופא א"ר חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות היו עומדין ואמר רב חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ כגון נבוב בובן[י] (רהב בהר) סרו ורם: אמרי ליה רבנן לריב"ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו אל"ף בי"ת אלף בינה גימ"ל דל"ת גמול דלים מ"ט פשוטה כרעיה דגימ"ל לגבי דל"ת שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים ומ"ט פשוטה כרעיה דדל"ת לגבי גימ"ל דלימציה ליה נפשיה ומ"ט מהדר אפיה דדל"ת מגימ"ל דליתן ליה בצינעה כי היכי דלא ליכסיף מיניה ה"ו זה שמו של הקב"ה ז"ח ט"י כ"ל ואם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעוה"ב מ"ם פתוחה מ"ם סתומה מאמר פתוח מאמר סתום נו"ן כפופה נו"ן פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט ס"ע סמוך עניים ל"א[יא] סימנין עשה בתורה וקנה אותה פ' כפופה פ' פשוטה פה פתוח פה סתום צד"י כפופה וצד"י פשוטה צדיק כפוף צדיק פשוט היינו נאמן כפוף נאמן פשוט הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו מכאן שנתנה התורה במנוד ראש קו"ף קדוש רי"ש רשע מאי טעמא מהדר אפיה דקו"ף מרי"ש אמר הקב"ה אין אני יכול להסתכל ברשע ומאי טעמא מהדרה תגיה דקו"ף לגבי רי"ש אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי ומ"ט כרעיה דקו"ף תלויה[יב] דאי הדר ביה ליעייל וליעול בהך מסייע ליה לריש לקיש[יג] דאמר ר"ל מ"ד[2] אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעים אותו שי"ן שקר תי"ו אמת מאי טעמא שקר מקרבן מיליה אמת מרחקא מיליה שיקרא שכיח קושטא לא שכיח ומ"ט שיקרא אחדא כרעיה קאי ואמת מלבן לבוניה קושטא קאי שיקרא לא קאי א"ת ב"ש אותי תעב אתאוה לו ב"ש בי לא חשק שמי יחול עליו ג"ר גופו טימא ארחם עליו ד"ק דלתותי נעל קרניו לא אגדע עד כאן מדת רשעים אבל מדת צדיקים א"ת ב"ש אם אתה בוש ג"ר ד"ק אם אתה עושה כן גור בדוק ה"ץ ו"ף חציצה הוי בינך לאף ז"ע ח"ס ט"ן ואין אתה מזדעזע מן השטן י"ם כ"ל אמר [שר של] גיהנם לפני הקב"ה רבונו של עולם לים כל אמר הקב"ה אח"ם בט"ע גי"ף אני חס עליהם מפני שבעטו בגיף דכ"ץ דכים הם כנים הם צדיקים הם הל"ק אין לך חלק בהן ומרז"ן ש"ת אמר גיהנם לפניו רבונו של עולם מרי זנינו מזרעו של שת א"ל א"ל ב"ם ג"ן ד"ם להיכן אוליכן[יד] לגן הדם ה"ע ו"ף אמר גיהנם לפני הקב"ה רבונו של עולם עיף אנכי ז"ץ ח"ק הללו זרעו של יצחק ט"ר י"ש כ"ת טר יש לי כיתות כיתות של עובדי כוכבים שאני נותן לך:

מתני'

אמה מרחקן מיליה. זו בתחילת אל"ף בי"ת וזו באמצע וזו בסוף: **אחד כרעה.** כל אות ואות שבו עומדת על רגל אחד: **אמה מלבן לבוני.** מושכבין תחתיה אותיותיו כמין לבינה דאל"ף הרי יש לה ב' רגלים ומושכבה טוב ורגל השני רחב: **אחאוה לו.** בתמיה. וכן כולן: **ע"ל מדת הרשעים.** כן הוא נדרש אצל רשעים: **אם אתה בוש.** מלמטות: **ג"ר ד"ק גור בדוק.** נפשך תהא גרורה תחת כסאי ודוק שמים: **י"ם כ"ל.** גיהנם קרוי יש כל לפי שהרוב הולכים שם: **אמר שר של גיהנם.** ליס שלי תן את כל העולם ואפי' ישראל: **אמר ליה אח"ם בט"ע גי"ף.** אלפא ביתא היא אצל א"ת ב"ש וכולן סדורות בספר יצירה: **אני אחוס עליהם על שבעטו בגיף.** בגיאוף: **דכ"ץ.** נוטריקון דכים כנים צדיקים: **אין לך.** גיהנם חלק בהן בישראל: **ומרז"ן ש"ת.** ואומר שר של גיהנם זונני מזרעו של שת כל העובדי כוכבים וישראל: **א"ל ב"ם.** אמר לו הקב"ה לא יהא לך חלק בהם: **ג"ן ד"ם.** אמר הקב"ה אוליכם לגן הדם לגן עדן: **ה"ע ו"ף.** הנני עף בדעב: **ז"ץ ח"ק.** הללו זרעו של יצחק הס ולא אתנם לך: **ט"ר י"ש כ"ת.** שמור לי והמתן יש לי כתות אחרות:

מתני'

הגהות הב"ח

(א) גמ' להיכן אוליכם לגן: (ב) רש"י ד"ה מיהוה וכו' תרוייהו ולא הוה ידעי:

רבינו חננאל

דעלויי עלייה דכל אות שהיתה כתובה בלוחות חשובה היא ומעולה מן האותיות שנתוספו אח"כ, ובלוחות לא היה מ"ם אלא סתומה, כרב חסדא דאמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין. פי' מ"ם סתום, מכל צד הוא סתום כמו סמ"ך, וכיון שהיו האותיות כולן בלוחות חרוצות חרותות מפולשות, הרי (כיס) [אות] האמצעי כגון הלובן שלהן אם יש במה להיסמך בהן עומד הלבן בלוח, אבל מ"ם וסמ"ך שאין להם במה להיסמך, בנס עומד הלבן שבתוכם, שאילו נפל הלבן היה נראה מקומו נקב ואין בו צורת האות. לפיכך המ"ם סתום כיון שהיה חרות בלוחות יש בו עילוי, אלא המ"ם הפתוח גרוע הוא וכיון שעשה הסתום פתוח גרועי גריעה שהפתוחין מחודשין ולא היו בלוחות, דא"ר ירמיה ואיתיביה ר' חייא בר אבא מנצפ"ך צופים אמרום. ופריק לעולם מהוה הוו בלוחות הפתוחות והסתומות, שאין נביא יכול לחדש דבר, וכך היו מתוקנין להיות הפתוחות בראש התיבה ובאמצעה, והסתומות בסוף התיבה. ורוב העם מן הסופרים ההדיוטות שכחום, והיו כותבין הסתומין בין באמצע תיבה בין בסוף תיבה, וכן הפתוחות, עד שחזרו ב"ד ותיקנום להם כאשר היו מסורין מיוסדין בידיהן. וכיון שהיתה ירכתי הכתב מפולשות מצד זה לצד זה קיימא דרב חסדא שהיה נראה מאחוריו הפוך, כדרך הנקרא כתב שע"ג זכוכית מאחוריו.